

**MAKTAB PSIXOLOGI FAOLIYATIDA PSIXOLOGIK
DIAGNOSTIKANING O‘RNI VA AHAMIYATI****G‘aniyeva Latofat Azimovna***Qashqadaryo viloyati Yakkabog‘
tumani 4-maktab psixologi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktab psixologi faoliyatida psixologik diagnostikaning tutgan o‘rni va ahamiyati ilmiy-nazariy hamda amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Psixologik diagnostika o‘quvchilarning individual-psixologik xususiyatlarini, qiziqishlari, qobiliyatlari, emotsional holati va shaxsiy rivojlanish darajasini aniqlashning muhim vositasi sifatida yoritiladi. Shuningdek, diagnostik tadqiqotlar orqali o‘quvchilarda uchrashi mumkin bo‘lgan psixologik muammolarni barvaqt aniqlash, ularga mos psixologik yordam ko‘rsatish va ta’lim-tarbiya jarayonini samarali tashkil etish imkoniyatlari ochib beriladi. Maqolada maktab psixologi tomonidan qo‘llaniladigan diagnostik metodlar, ularning afzalliklari hamda o‘quvchilar, pedagoglar va ota-onalar bilan hamkorlikdagi ahamiyati keng yoritilgan. Psixologik diagnostikaning o‘quvchi shaxsini har tomonlama rivojlantirish, kasbiy yo‘naltirish va psixologik salomatlikni mustahkamlashdagi o‘rni alohida ta’kidlangan.

Kalit so‘zlar: psixologik diagnostika, maktab psixologi, o‘quvchi shaxsi, psixologik xizmat, diagnostik metodlar, psixologik testlar, kuzatish, suhbat, anketa, qobiliyatlarni aniqlash, emotsional holat, individual yondashuv, psixologik rivojlanish, kasbiy yo‘naltirish, psixologik yordam, psixologik monitoring, ta’lim-tarbiya jarayoni, psixologik salomatlik, shaxs kamoloti, pedagogik hamkorlik.

Kirish

Bugungi globallashuv va axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan davrda ta’lim tizimi oldiga o‘quvchilarning nafaqat bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish, balki ularning psixologik salomatligini ta’minlash, individual imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarish hamda har tomonlama barkamol shaxs sifatida shakllanishiga ko‘maklashish kabi muhim vazifalar qo‘yilmoqda. Ushbu vazifalarni samarali amalga oshirishda maktab psixologining faoliyati alohida ahamiyat kasb etadi. Maktab psixologining asosiy yo‘nalishlaridan biri bo‘lgan psixologik diagnostika o‘quvchilar shaxsini chuqur o‘rganish va ularga individual yondashuvni ta’minlashning muhim vositasi hisoblanadi.

Psixologik diagnostika — bu shaxsning psixik rivojlanish darajasi, individual-psixologik xususiyatlari, qobiliyatlari, qiziqishlari, emotsional holati va xulq-atvoriga oid ma’lumotlarni ilmiy asoslangan metodlar yordamida aniqlash jarayonidir. Diagnostik tadqiqotlar orqali o‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlari, o‘quv

faoliyatidagi qiyinchiliklari, ijtimoiy moslashuv darajasi hamda psixologik muammolari o'rganiladi. Olingan natijalar esa psixologik yordam ko'rsatish, korreksion-rivojlantiruvchi ishlarni rejalashtirish va ta'lim-tarbiya jarayonini takomillashtirish uchun muhim asos bo'lib xizmat qiladi. Maktab amaliyotida har bir o'quvchi o'zining psixologik xususiyatlari, qobiliyatlari va ehtiyojlari bilan boshqalardan farqlanadi. Shu sababli barcha o'quvchilarga bir xil yondashuvni qo'llash har doim ham kutilgan natijani bermaydi. Psixologik diagnostika esa har bir o'quvchining individual imkoniyatlarini aniqlash, uning kuchli va rivojlantirilishi zarur bo'lgan jihatlarini belgilash imkonini beradi. Bu esa pedagoglar va ota-onalarga bolaning shaxsiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashda samarali tavsiyalar ishlab chiqishga yordam beradi. Psixologik diagnostikaning ahamiyati ayniqsa o'quvchilarda uchraydigan psixologik muammolarni erta aniqlashda yaqqol namoyon bo'ladi. Muloqotdagi qiyinchiliklar, o'qishga bo'lgan qiziqishning pasayishi, emotsional zo'rliq, xavotirlanish, agressiv xatti-harakatlar yoki moslashuv muammolari o'z vaqtida aniqlanmasa, ular o'quvchi shaxsining rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Diagnostik tadqiqotlar orqali bunday holatlarni barvaqt aniqlash va ularga mos psixologik yordam choralarini ishlab chiqish imkoniyati yaratiladi. Shuningdek, psixologik diagnostika o'quvchilarning kasbiy qiziqishlari va moyilliklarini aniqlashda ham muhim o'rin tutadi. Kasb tanlash jarayonida o'quvchining qobiliyati, qiziqishi va shaxsiy sifatlarini hisobga olish uning kelajakdagi muvaffaqiyatini ta'minlovchi muhim omillardan biridir. Shu bois maktab psixologlari tomonidan olib boriladigan diagnostik ishlar kasbiy yo'naltirish faoliyatining ham asosini tashkil etadi. Mamlakatimizda ta'lim sifatini oshirish, yosh avlodning intellektual va ma'naviy salohiyatini rivojlantirishga qaratilgan islohotlar sharoitida maktab psixologik xizmatining samaradorligini oshirish dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda. Bu borada psixologik diagnostika faoliyatini ilmiy asosda tashkil etish, zamonaviy diagnostik metodlardan foydalanish hamda olingan natijalarni amaliyotga samarali tatbiq etish muhim ahamiyatga ega. Mazkur maqolaning maqsadi maktab psixologi faoliyatida psixologik diagnostikaning o'rni va ahamiyatini yoritish, uning o'quvchilar shaxsini o'rganish, psixologik muammolarni aniqlash va ta'lim-tarbiya jarayonini takomillashtirishdagi imkoniyatlarini tahlil qilishdan iboratdir. Shuningdek, maqolada psixologik diagnostikaning maktab psixologik xizmatidagi o'rni va uning samarali tashkil etilishining nazariy hamda amaliy jihatlarini keng yoritiladi.

Asosiy qism

Psixologik diagnostika maktab psixologi faoliyatining eng muhim va mas'uliyatli yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu faoliyat turi o'quvchilarning individual-psixologik xususiyatlarini ilmiy asosda o'rganish, ularning rivojlanish darajasini aniqlash hamda mavjud muammolarni barvaqt aniqlash imkonini beradi. Diagnostika natijalari maktab psixologining boshqa faoliyat yo'nalishlari, jumladan,

psixologik profilaktika, korreksiya, maslahat berish va psixologik ma’rifat ishlarini samarali tashkil etish uchun asos vazifasini bajaradi. Shu sababli psixologik diagnostika maktab psixologik xizmatining poydevori sifatida e’tirof etiladi. Psixologik diagnostikaning asosiy maqsadi o’quvchi shaxsining psixologik rivojlanish xususiyatlarini o’rganish, uning qobiliyatlari, qiziqishlari, ehtiyojlari va emotsional holatini aniqlashdan iboratdir. Har bir o’quvchi o’ziga xos individual xususiyatlarga ega bo’lib, bu xususiyatlar uning ta’lim jarayonidagi muvaffaqiyati va ijtimoiy munosabatlariga bevosita ta’sir ko’rsatadi. Diagnostik tadqiqotlar orqali o’quvchilarning kuchli va zaif tomonlari aniqlanadi hamda ularga mos individual yondashuvni tashkil etish imkoniyati yaratiladi. Maktab psixologi diagnostika jarayonida turli metod va usullardan foydalanadi. Kuzatish metodi eng ko’p qo’llaniladigan usullardan biri bo’lib, o’quvchilarning tabiiy sharoitdagi xulq-atvori, tengdoshlari va o’qituvchilar bilan munosabatlari, hissiy reaksiyalari haqida muhim ma’lumotlar beradi. Kuzatish natijalari o’quvchining shaxsiy xususiyatlarini chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Suhbat metodi ham psixologik diagnostikada keng qo’llaniladi. Suhbat jarayonida psixolog o’quvchining fikrlash tarzini, qiziqishlarini, ichki kechinmalarini va muammolarini aniqlash imkoniyatiga ega bo’ladi. Individual suhbatlar o’quvchi bilan ishonchli munosabat o’rnatishga va uning psixologik holatini to’g’ri baholashga xizmat qiladi.

Anketa va so’rovnomalar yordamida o’quvchilarning ma’lum bir masalaga bo’lgan munosabati, qiziqishlari, ehtiyojlari va hayotiy qarashlari o’rganiladi. Ushbu metodlar qisqa vaqt ichida katta hajmdagi ma’lumotlarni yig’ish imkonini beradi. Ayniqsa, sinf jamoasidagi ijtimoiy-psixologik muhitni o’rganishda so’rovnomalarning ahamiyati katta. Psixologik testlar diagnostikaning eng samarali vositalaridan biri hisoblanadi. Intellektual rivojlanish, xotira, diqqat, tafakkur, temperament, xarakter, qobiliyat va shaxs xususiyatlarini aniqlashga qaratilgan testlar o’quvchilar haqida obyektiv ma’lumot olish imkonini beradi. Test natijalari asosida o’quvchining rivojlanish darajasi baholanadi va zarur tavsiyalar ishlab chiqiladi. Biroq testlarni qo’llashda ilmiy asoslangan metodikalardan foydalanish va natijalarni to’g’ri talqin qilish muhim ahamiyatga ega. Psixologik diagnostika o’quvchilarda uchraydigan muammolarni erta aniqlashda muhim vosita hisoblanadi. Maktab amaliyotida ayrim o’quvchilarda o’quv faoliyatiga qiziqishning pasayishi, emotsional zo’riqish, xavotirlanish, tajovuzkorlik, o’ziga bo’lgan ishonchsizlik, tengdoshlar bilan muloqotdagi qiyinchiliklar yoki moslashuv muammolari kuzatilishi mumkin. Bunday holatlar o’z vaqtida aniqlanmasa, o’quvchining psixologik rivojlanishiga salbiy ta’sir ko’rsatadi. Diagnostik tadqiqotlar esa ushbu muammolarni barvaqt aniqlash va ularga mos psixologik yordam ko’rsatish imkonini beradi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari bilan olib boriladigan diagnostik ishlar alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki aynan ushbu davrda bolaning maktab muhitiga moslashuvi, o'qishga tayyorgarlik darajasi va bilish jarayonlarining rivojlanishi shakllanadi. Maktabga moslashuv darajasini aniqlash orqali psixolog bolalarning ta'lim jarayoniga muvaffaqiyatli integratsiyalashuviga ko'maklashadi. Bu esa kelgusida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan o'quv va xulq-atvor muammolarining oldini olishga xizmat qiladi.

O'smirlik davrida psixologik diagnostikaning ahamiyati yanada ortadi. Mazkur davr shaxsning o'zini anglash, mustaqillikka intilish va emotsional beqarorlik bilan tavsiflanadi. O'smirlar orasida uchraydigan psixologik qiyinchiliklarni aniqlash va ularni bartaraf etish uchun muntazam diagnostik tadqiqotlar o'tkazish zarur. Diagnostika natijalari asosida korreksion-rivojlantiruvchi mashg'ulotlar, treninglar va individual maslahatlar tashkil etiladi. Psixologik diagnostika kasbiy yo'naltirish ishlarida ham muhim o'rin egallaydi. O'quvchilarning qobiliyatlari, qiziqishlari va kasbiy moyilliklarini aniqlash orqali ularning kelajak kasbini ongli ravishda tanlashiga yordam beriladi. Kasbiy diagnostika natijalari o'quvchining shaxsiy imkoniyatlari va mehnat bozori ehtiyojlari o'rtasidagi uyg'unlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Bu esa yoshlarning kelajakdagi kasbiy muvaffaqiyatini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Psixologik diagnostika faqat o'quvchilar bilan ishlash bilangina cheklanmaydi. Maktab psixologi pedagoglar va ota-onalar bilan ham diagnostik ma'lumotlar asosida hamkorlik olib boradi. Ota-onalarga farzandlarining individual xususiyatlari haqida tavsiyalar beriladi, pedagoglarga esa ta'lim jarayonida individual yondashuvni qo'llash bo'yicha maslahatlar taqdim etiladi. Bunday hamkorlik o'quvchi shaxsining har tomonlama rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratadi.

Zamonaviy ta'lim tizimida psixologik diagnostikani raqamli texnologiyalar yordamida tashkil etish imkoniyatlari ham kengayib bormoqda. Elektron testlar, onlayn so'rovnomalar va psixologik monitoring dasturlari qisqa vaqt ichida aniq va ishonchli ma'lumotlarni olish imkonini bermoqda. Bu esa psixologik xizmat samaradorligini oshirishga va o'quvchilar bilan individual ishlash sifatini yaxshilashga xizmat qilmoqda. Shunday qilib, psixologik diagnostika maktab psixologi faoliyatining asosiy va ajralmas qismi bo'lib, o'quvchilar shaxsini har tomonlama o'rganish, ularning qobiliyat va imkoniyatlarini aniqlash, psixologik muammolarni barvaqt aniqlash hamda samarali psixologik yordam ko'rsatishda muhim ahamiyat kasb etadi. Diagnostik faoliyatning ilmiy asosda va tizimli tashkil etilishi ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligini oshirishga, o'quvchilarning psixologik salomatligini mustahkamlashga va barkamol shaxsni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, psixologik diagnostika maktab psixologi faoliyatining eng muhim va ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. U o‘quvchilarning individual-psixologik xususiyatlarini, qobiliyatlarini, qiziqishlarini, emotsional holatini hamda shaxsiy rivojlanish darajasini aniqlash imkonini beruvchi ilmiy-amaliy faoliyatdir. Diagnostik tadqiqotlar orqali o‘quvchilar bilan bog‘liq muammolarni o‘z vaqtida aniqlash, ularning kelib chiqish sabablarini o‘rganish va samarali yechimlarni ishlab chiqish imkoniyati yaratiladi. Psixologik diagnostikaning ahamiyati shundaki, u ta’lim-tarbiya jarayonini individuallashtirishga, har bir o‘quvchining imkoniyat va ehtiyojlarini hisobga olgan holda ishlashga xizmat qiladi. Diagnostika natijalari asosida psixologik profilaktika, korreksion-rivojlantiruvchi ishlar, psixologik maslahatlar hamda kasbiy yo‘naltirish faoliyati samarali tashkil etiladi. Bu esa o‘quvchilarning psixologik salomatligini mustahkamlash, o‘quv motivatsiyasini oshirish va shaxsiy kamolotini ta’minlashga yordam beradi.

Shuningdek, psixologik diagnostika ota-onalar va pedagoglar bilan hamkorlikni yo‘lga qo‘yishda ham muhim vosita hisoblanadi. Olingan natijalar asosida o‘quvchilarning rivojlanishiga ta’sir etuvchi omillar aniqlanadi va ularga mos tavsiyalar ishlab chiqiladi. Natijada o‘quvchi uchun qulay psixologik va pedagogik muhit yaratiladi, bu esa uning ta’limdagi muvaffaqiyati va ijtimoiy moslashuviga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Bugungi kunda ta’lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar sharoitida psixologik diagnostika faoliyatini takomillashtirish, zamonaviy diagnostik metod va texnologiyalarni keng joriy etish, psixologlarning kasbiy kompetensiyalarini muntazam rivojlantirib borish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki sifatli tashkil etilgan diagnostik faoliyat o‘quvchilarning intellektual, emotsional va ijtimoiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlashning eng muhim omillaridan biridir. Demak, psixologik diagnostika maktab psixologik xizmatining poydevori bo‘lib, uning samarali tashkil etilishi o‘quvchilarning barkamol shaxs sifatida shakllanishi, ta’lim sifati va tarbiya samaradorligining oshishiga munosib hissa qo‘shadi. Shu bois maktab psixologi faoliyatida diagnostik ishlarni ilmiy asosda, tizimli va uzluksiz ravishda amalga oshirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Karimova V.M. Psixologiya. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
2. G‘oziev E.G‘. Yosh davrlari psixologiyasi. – Toshkent: Universitet, 2018.
3. Nishonova Z.T. Rivojlanish psixologiyasi va pedagogik psixologiya. – Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2017.
4. Davletshin M.G. Pedagogik psixologiya asoslari. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020.
5. Vohidov M.V. o‘quvchilar va o‘smirlar psixologiyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2016.

6. Musurmonova O. Oila ma'naviyati va tarbiya asoslari. – Toshkent: Fan, 2019.

7. To'xtaboyeva M. Psixologik maslahat va profilaktika ishlari. – Toshkent: Innovatsiya, 2021.

